

Asia: VN/13551/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös Kiertotalouden strategisesta ohjelmasta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Yleisesti

Tämä lausunto on Tampereen yliopiston kiertotalouden asiantuntijoiden kommentti luonnokseen "Valtioneuvoston periaatepäätös kiertotalouden strategisesta ohjelmasta". Kiertotalouden tutkimusryhmistä koottu asiantuntijaryhmä pitää yleisesti tärkeänä tavoitteita vahvistaa Suomen roolia kiertotalouden edelläkävijänä. Ohjelman toimeenpanon seurannassa ja arvioinnissa on kuitenkin kiinnitettävä erityistä huomiota hidasteiden ja esteiden tunnistamiseen. Kiertotalouden ytimessä on, että uudet tavat tulevat vanhojen tilalle. Tärkeä kysymys onkin: Mistä tulee poisoppia, jotta uudet toimintatavat saavat elintilaa?

Tarkemmat huomiot ja kommentit luonnoksesta

1. Hyvä, kun asetettu raja/tavoite luonnonvarojen käytölle. Epäselväksi kuitenkin jää, miten ja miksi vertailuvuosi 2015 valittu ja millä perusteilla se on sopiva/riittävä taso vertailulle. Miten metsien kestävä käyttö ja kaivosteollisuus suhteutuu luonnonvarojen käyttötavoitteisiin? Esimerkiksi toteamus "Vientituotteiden valmistukseen käytetyt luonnonvarat eivät kuulu tavoitteiden piiriin" jättää ison osan keskeisistä teollisuustuotteistamme käyttötavoitteiden ulkopuolelle.

2. Nykyisessä periaatepäätöksen luonnoksessa näkyvät erityisesti pysyvemmän luonteiset materiaalit ja resurssit, kuten erilaiset kiinteistö- ja rakennusalan materiaalit. Sen sijaan siinä ei tällä hetkellä juurikaan näy ruoan kiertotalous siitä huolimatta, että ruoantuotannon ympäristövaikutuksista on mainittu luonnoksen alussa. Ruokahävikin vähentäminen on nostettu tärkeäksi kiertotalouteen kytkeytyväksi tavoitteeksi sekä YK:n Kestävän kehityksen agendassa että EU:n tavoitteissa. FAO:n (Food and Agriculture Organisation of the United Nations) arvion mukaan

kolmasosa kaikesta tuotetusta ruuasta menee hukkaan. Ruoan kiertotalous on luonteeltaan hyvin erilaista, sillä kyseessä on biohajoava resurssi, joka pilaantuu nopeasti. Suomi on EU-maana kuitenkin sitoutunut ruokahävikin vähentämiseen merkittävästi nykyisestä, joten ruokahävikin ja ruoan kiertotalouden sitominen osaksi kiertotalousstrategiaa on tärkeää. Ruokahävikki nähdään myös EU-tasolla osana kiertotaloustavoitteita. Näemme tärkeänä, että kiertotalouden strategisessa ohjelmassa päästäisiin eroon siiloista ja otettaisiin huomioon laajasti eri toimialoja ja resurssikiertoja.

3. Luonnoksessa kiertotalouden houkuttelevuutta kuluttajille nähdään lisättävän lähinnä tietoisuuden kasvattamisella. Tämä ei kuitenkaan tutkimusten mukaan vielä riitä muuttamaan kuluttajien toimintaa erityisesti arjen käytänteissä, jotka ovat rutiininomaisia ja liittyvät erilaisiin sosiaalisiin ja materiaalsiin konteksteihin (esim. ajankäyttö, infrastruktuuri, saatavilla olevat välineet jne.) (Mattila ym., 2019; Sirola ym., 2019). Pelkästään asenteisiin vaikuttamalla ei siis useinkaan pystytä saamaan aikaan muutoksia kuluttajien käyttäytymisessä. Kuluttajat nähdään luonnoksessa myös melko homogeenisena ryhmänä. Kuitenkin erilaiset kuluttajat eroavat huomattavasti toisistaan esimerkiksi asenteiden, arvojen, elämäntyylien, arjen rytmien ja taloudellisten sekä muiden resurssien osalta. Pidämme tärkeänä, että keinovalikoimaa kuluttajien suuntaan laajennetaan. Esimerkiksi kuluttajien materiaalitajun lisääminen (Janhonen ym., 2020) voisi olla uusi avaus kiertotalouden edistämisessä. Lisäksi ehdotamme luonnoksessa käytettävän käsitettä ”kuluttaja-kansalainen”, joka kuvaa paremmin molempia rooleja, joita ihmisillä on osana kiertotaloutta (Närvänen ym., 2019).

4. Mielestämme kestävän kehityksen sosiaalinen ulottuvuus ei näy nykyisessä luonnoksessa riittävästi. Ohjelmassa on mainittu, että hiilineutraalissa kiertotalousyhteiskunnassa valinnat ”vahvistavat reilua hyvinvointiyhteiskuntaa”. Luonnoksessa ei ole käsitelty sitä, mitä tavoite reilusta hyvinvointiyhteiskunnasta tarkoittaa tai sisältää. Luonnoksessa ei myöskään ole otettu kantaa tai esitetty tavoitteita kiertotalouden sosiaalisen ulottuvuuden vahvistamiseksi. Luonnoksessa esitetyt tavoitteet toteutuvat yhteiskunnan markkinaperusteisten toimijoiden osallistumisen kautta (pääosassa liiketoiminta, julkinen sektori, kuluttajat). Kiertotalous systeemisellä, eli koko yhteiskunnan läpileikkaavana muutoksena, edellyttää kuitenkin koko yhteiskunnan osallistumismahdollisuuksien huomioimista eli sosiaalisesti inklusiivista ja tasa-arvoista lähestymistapaa. Miten siis ymmärretään yhteiskunnallisen osallistumisen ja tasa-arvoisten osallistumismahdollisuuksien rooli tässä?

5. Pidämme hyvänä sitä, että luonnoksessa mainitaan uudet liiketoimintamallit, kuten korjaus- ja huoltopalvelut, osana kiertotaloutta. Näihin voisi kiinnittää enemmänkin huomiota, sillä niiden kehittämisessä on merkittävästi kasvu-, kansainvälistymis- ja vientipotentiaalia suomalaisille yritysille esimerkiksi digitaalisten alustojen kautta.

6. Tutkimuksen ja erityisesti yliopistotoimijoiden rooli kiertotalouden edistäjänä ei mielestämme näy luonnoksessa vielä riittävästi. Tutkimuslaitoksista luonnoksessa on mainittu LUKE, SYKE, VATT ja VTT. Kiertotalouteen liittyvää tutkimusta tehdään kuitenkin tällä hetkellä myös yliopistoissa lisääntyvässä määrin. Näemme erityisen tärkeänä, että siirtymää kiertotalouteen tutkitaan paitsi

luonnontieteiden ja tekniikan näkökulmista, myös yhteiskuntatieteellisesti. Muutos ihmisten ajattelussa ja toiminnassa (esim. kuluttaja-kansalaisten, yritysten työntekijöiden, päättäjiä) on ensisijaisen tärkeää kiertotalouden kannalta. Myös kauppatieteellinen osaaminen on olennaista, kun kiertotaloudesta pyritään luomaan uutta kilpailuetua suomalaisille yrityksille. Mm. kansainvälisesti vertaillen Suomen valtio käyttää budjetistaan minimaalisesti tutkimukseen, esim. 2007 vuoteen verraten osuus laskenut - 6 %. Vastaavat luvut Ruotsi + 20 %, Tanska + 30 %. EU-keskiarvo + 8 %. Jos haluamme, että Suomesta tulee johtava kiertotalousmaa, on tutkimusrahoitusta tälle alueelle lisättävä.

7. Luonnoksessa on lueteltu paljon ja monenlaisia toimenpiteitä. Niiden priorisointia ei kuitenkaan ole tehty. Luonnoksesta tulisi käydä selkeämmin ilmi mikä on tärkeintä ja mistä aloitetaan. Lisäksi tulisi tarkemmin kuvata miten arvioidaan toimien vaikuttavuutta ja sitä onko toimissa onnistuttu. Entä miten kannustetaan toimien toteuttamiseen?

8. Onko tavoiteltu Suomen kiertotalousaste v. 2035 CMU = 14 % riittävän kunnianhimoinen kiertotalouden edelläkävijämaalle? Esim. EU:n keskiarvo on tällä hetkellä 11 %, joten jos Suomi haluaa olla kiertotalouden edelläkävijämaa maailmassa, tulisi tavoitetaso ohjelmassa asettaa selvästi korkeammaksi.

Törmälä Marjut
Tampereen yliopisto